

Entrevista a Miquel Morera Darbra

Quan a setze anys la fidelitat a la democràcia et fa agafar les armes

AGNÈS TODA I BONET

Miquel Morera i Darbra en el menjador de casa seva FOTO: AGNÈS TODA I BONET

Miquel Morera i Darbra (nat a Barcelona el 26 d'abril de 1920), de la Lleua del Biberó, es va allistar com a voluntari, a setze anys, dins la columna Macià-Companys, i posteriorment a la 30a Divisió de l'Exèrcit Popular, juntament amb el seu pare; fet que el va dur a combatre durant la Guerra Civil al front d'Aragó, de primer, i als fronts del sud, després. Acabada la contesa va ser arrestat com a presoner de guerra, per la qual cosa hagué de passar per la presó Model de Barcelona, així com per diferents camps de concentració (Horta, Reus...). Actualment és delegat de premsa de l'Agrupació de Supervivents de la Lleua Biberó-41. Ens rep a les Borges del Camp, on viu i on continua la tasca artística que sempre l'ha envoltat. Hi establím una conversa molt emotiva.

Les idees les teníeu ben clares en el moment d'agafar les armes, ja que si no hagués estat així no us hauríeu allistat com a voluntari. Per què?

Les idees les tenia clares perquè a casa sempre hem sigut republicans, i jo des que vaig néixer he sentit, a través del meu pare, el meu republicanisme. No sé si ho sabeu, però abans els independentistes, o els separatistes, portaven un llacet negre,

no duïen corbata. Doncs, al meu pare jo el veia sempre amb aquest llacet.

Ell, el meu pare, es va allistar com a voluntari. Això va ser ja quan es va organitzar la columna Macià-Companys a la rambla de Catalunya; el Casal Federal del Guinardó, que era d'Esquerra Republicana, li va demanar si es podia posar en contacte amb la Generalitat, perquè li volien fer

Penó que va portar Miquel Morera i Darbra durant la Guerra

FOTO: AGNÈS TODA I BONET

una oferta. Com a tinent volien que organitzés l'armeria de la columna Macià-Companyans. Ell va acceptar-ho i va marxar amb els primers contingents cap a Alcanyís. I al cap de tres mesos —cada setmana venia a Barcelona (li posaven o un cotxe o una camioneta o algun mitjà, segons el carregament que havia de portar) per anar a la mestrança d'artilleria de Sant Andreu a recollir armes o recanvis per a l'armeria—, com que jo i els meus germans no fèiem res, em va dir si el volia acompanyar com a ajudant. Jo tenia setze anys i no havia sortit mai de casa, i veia que hi havia lluita; va ser com l'oferta d'un viatge de somnis. I vaig acceptar. La causa que defensàvem en aquell moment la sentia i la sento. Al cap de tres mesos em vaig allistar a la rambla de Catalunya, on es va formar la columna. Amb un autocar vam arribar a Alcanyís; jo em vaig quedar a l'armeria, i els altres es van repartir per les centúries.

Què va significar fer la Guerra per als nens soldat de la Lleva del Biberó?

Jo vaig anar-hi com a voluntari i amb el sentit que defensava una causa justa. Però els qui van venir, aquells encara ho van passar pitjor, perquè ells hi anaven com a forçats i, a més, molts d'ells no ho sentien. Senzillament van demanar la lleva i hi van anar. Jo no. Jo, quan van arribar els de la meua lleva, ja feia un any i mig que m'arrossegava per les trinxeres.

L'armer, però, tenia una altra feina: tenir l'armament en condicions. I jo, amb els meus setze-disset anys, anava a passar revista, amb el tinent de posició, per veure les armes que no funcionaven, i portava una motxilla amb el material que més s'espantava, que eren els percussors i les ungetes extractores. I com que els voluntaris no eren gaire pràctics amb l'armament, havies d'alliçonar-los perquè sabessin com s'havien de cuidar les armes.

Per cert, n'hi havia molts que, per a cuidar l'arma, hi posaven o un tap de paper o un tros de fusta perquè no se'ls embrutés el fusell, i, si no se n'adonaven, en el moment de fer-la servir, a més del perill d'esclatar la recambra i de destrossar-te la cara, l'arma quedava com una carxofa, o sigui que el fusell ja quedava inservible.

Quan estaves a la trinxera passant revista, si als altres se'ls acudia d'obrir foc, t'hi trobaves al bell mig. I què havies de fer? Esperar que passés allò? No. Agafaves el fusell o el que fos. Hi vaig participar molt amb una metralladora. Estàvem passant revista amb el tinent i, precisament, érem dins un niu de metralladores, amb una Kopin, que eren les armes de l'exèrcit espanyol, i allà va començar foc de canons. En haver-hi foc de canó, el capità ja va demanar reforç, perquè era un atac, no un tempteig. Era un sistema d'atac que no s'havia fet mai, els oficials no l'havien vist mai. Resulta que anaven pujant en filades. Anaven

Penó que va portar Miquel Morera i Darbra durant la guerra (bis)

FOTO: AGNÈS TODA I BONET

pujant i pujant. El tinent que anava amb mi va dir: «Foc!» I llavors el caporal amb la metralladora va anar sembrant; però va arribar un punt que va quedar bloquejat, la màquina ja no disparava, ell mentalment ja no hi era. Li vaig tirar una empenta —llavors ja era valent i tenia bona presència—, vaig seure al seient i vaig anar continuant, fins que es va parar el foc. Va arribar el reforç. Després van demanar un alto el foc amb bandera blanca per poder recollir els ferits i els morts.

¿Estàveu preparats per a la lluita des dels diferents punts de vista: físic, psicològic, tècnic...?

No teníem més formació física i psicològica que la que vivíem dia a dia, amb l'experiència. Jo, d'instrucció militar no n'havia feta mai, però acabada la guerra van demanar la Lleva del 41 i vam tenir, no tres anys d'instrucció com corresponia, sinó quatre i mig; llavors sí que vaig estar a cavalleria; d'aquí no te n'escapaves; però durant la Guerra no tenies temps.

Vau haver de fer-vos grans abans d'hora?

Els nois de setze anys d'aleshores érem més madurs que els d'ara. Des dels catorze es començava a treballar, per no dir des dels deu. I jo des dels catorze vaig estar treballant. I això ja et va formant, ja et capacita, ja tens una responsabilitat... Ara no.

Però de criatura passes a home, perquè o salves la vida o la perds. Quan jo vaig actuar amb la metralladora, jo no tenia sentit de matar tota la gent que vaig haver de matar. He fet conferències en instituts i m'han preguntat: «Vostè ha disparat molt?» A milers, he disparat. Tant en moments que no tenies altra solució com perquè no sortia una arma de l'armèria que no passés per les meves mans. Fins i tot a cavalleria era primer especial en l'art del tir.

Quina és l'experiència més dura d'haver estat al front?

El combat amb la metralladora. Altres experiències van ser escaramusses. Quan ja s'havia trencat el front i anàvem fent retirada escalonada i en anar d'una posició a una altra passaves per terra de ningú, una terra de ningú on era difícil de passar, te la jugaves. Havíem de fer quatre o cinc-cents metres per a anar a l'altra posició que havíem de revisar. Als dos armers se'ls donaven un escolta i el caporal, que era un caporal veterà, i portava algú de descoberta que anava vigilant. En una ocasió vam sentir un tret, i el xicot que vigilava va caure. Em sembla que eren sis o set moros. I aquell xicot va tenir la idea d'estar-se quiet, fent el mort, tot i que tan sols tenia una rascada, i ells es van pensar que ja l'havien matat. El caporal que portàvem nosaltres ens va dir que anéssim arrossegant-nos, i de seguida els vam liquidar. Però vam marxar ràpid, perquè els trets podien alertar altres patrulles. De fets així, n'hi va haver molts.

Miquel Morera i Darbra en una estança de casa seva

FOTO: AGNÈS TODA I BONET

Com es porten, les morts a l'esquena?

Hi ha coses que, no sé si és per la joventut o perquè t'han quedat gravades, ja no et marxen del cervell. I això compta com un moment que has viscut, igual com si fos en el fang, que hi fas un senyal i quan s'asseca hi resta; el cervell és així; resta per sempre. Moltes vegades, senzillament t'havies de defensar. Nosaltres sempre dúiem el mosquetó a sobre amb cartutxeres, a més a més de les eines i els recanvis, perquè et podies trobar amb qualsevol cosa o havies de sortir cames ajudeu-me perquè no t'envoltes-sin o per salvar-te la vida, perquè no podies defensar-te, si eren massa.

Com es mira la mort de cara, i com s'aconsegueix que passi de llarg?

L'experiència és la que t'ensenya a sobreviure. Quan van venir els de la Lleva del Biberó van ser quasi carn de canó, perquè no tenien experiència, no tenien coneixement de les armes...

I la derrota, com la vau viure? I com la vau afrontar?

Plorant. No em fa vergonya de dir-ho. [Se li aigualeixen els ulls.] Els de la rereguarda estaven molt més assabentats que no pas nosaltres, que érem al front; estàvem vivint al dia. Allò que ens manaven, havíem de fer-ho, i prou.

Ens vam trobar amb el cas que es van fer divisions de les columnes, i la columna Macià-Companyns va ser la 30a Divisió, i cada divisió tenia tres brigades; la nostra era la 131, la 132 i la 146, a part de la intendència o la sanitat; això eren cossos a part. La nostra, la 132, va quedar despenjada de la 30a Divisió quan es va trencar el front de Terol. Anàvem aguantant allà fins que va arribar l'avís que ens n'anéssim perquè ens envoltaven per darrere. Directament es volia tallar Catalunya d'Espanya. I això no es va fer en cosa d'un dia, tot i que es va anar molt de pressa.

Taller museu de Miquel Morera i Darbra

FOTO: AGNÈS TODA I BONET

El general franquista Alonso Vega no sé com s'ho va fer, però va saltar per les muntanyes i va anar directe per tallar; tanmateix, tots aquests dies l'estat major republicà, que era presidit pel general Rojo, va decidir de veure quines eren les unitats que es quedaven a la part de llevant o quines anaven cap a Catalunya, o sigui que encara hi havia pas per a poder dur tropes cap a un lloc o cap a un altre. Però en comptes de dir que nosaltres, que veníem de Catalunya, anéssim cap a Catalunya, ens van deixar allà, i al lloc que corresponia a la nostra brigada hi van posar una brigada comunista, perquè nosaltres (la nostra divisió) vam ser molt assenyalats que érem d'Esquerra Republicana. Els anarquistes, més d'una vegada, en els pobles de segona línia, venien amb camions, perquè els comitès dels pobles tots eren anarquistes i tenien gent preparada per a anar-los a fer el «passeig». I llavors, quan la nostra columna va posicionar-se al front que li tocava, tot allò ho van declarar zona militar i van treure el predomini dels comitès. Ens vam endur la gent que tenien detinguda; els volien matar a tots. Demanàvem ajut a les altres columnes que eren més amunt; més d'una vegada ens vam encarar fusell a fusell. Primer eren els anarquistes i després els comunistes per anar dominant la Divisió; sempre vam tenir aquest estira-i-arronsa, i vam tenir mals moments.

Com va anar la derrota?

El 29 de març de 1939 feia un mes que teníem combats a Fuenteovejuna; la batalla de Valsequillo va ser l'última. Va començar el 5 de gener de 1939 i va acabar el 5 de febrer de 1939, i aleshores vam tornar a llevant, a la part que ens corresponia. Perquè els catalans despenjats de la nostra Divisió ens vam anar retirant i ens van afegir a la 70a Divisió, que era d'anarco-sindicalistes de llevant (de la part de València i tot això) i és allà on es va formar l'Ibarrola, que era

un coronel del nord, molt catòlic; va formar el XXII Cos d'Exèrcit de Llevant; els devia semblar que érem una cosa estranya o tenia informació de nosaltres, ja que sempre havíem destacat com a cos militar i disciplinat, i va agafar tots els de la brigada i els va separar de la 70a Divisió i en va formar un cos independent. Als armers —els qui estàvem més ben organitzats, en plena retirada— ens va formar a l'armeria general del XXII Cos d'Exèrcit; vam passar d'armeria de brigada a armeria de cos d'exèrcit. Aleshores ja teníem tres divisions que ens corresponien, i havíem d'arreglar-hi tot l'armament; érem un cos d'exèrcit de xoc. Quan ho teníem tot a punt ens duïen a refer-nos, i després una altra vegada on ens necessitessin. I així vam anar des de Xiva —a 30 km de València— amb retirada cap a Benassal, on el 22 de març havia

de morir per un bombardeig en què em va caure una bomba a sobre el llit de ferro en el qual dormia; sempre gràcies a l'experiència, vaig aconseguir sobreviure, perquè em vaig posar a sota del llit. I sort dels meus companys que em van venir a salvar.

Després de combatre a la Guerra, va tocar resistir contra Franco a dins i a fora dels camps de concentració. Com va ser aquesta experiència?

El dia 27 de març de 1939 el mestre armer va rebre l'ordre de comandància que féssim entrega de l'armeria. Vam anar a Requena, vam fer lliurament de l'armeria i ens van deixar anar. Ens van dir que marxéssim cap a casa. Ens van fer un salconduit que no servia per a res, i des de Requena fins a Barcelona ens va costar onze dies, entre caminar, anar penjats d'un tren o anar com podíem, amagats o el que sigui, perquè, és clar, hi havia patrulles de la Guàrdia Civil, del Requetè, de la Falange... que anaven agafant tots els qui trobaven. Nosaltres els vam aconseguir esquivar a València, on vam pujar a un tren fins al pas de l'Ebre per Tortosa, que es feia amb barcasses.

Hi havia uns cables i unes barcasses, i per aquells cables anaven d'una banda a l'altra, i allà, la gent que hi cabia, anaven passant. Vam ser-hi una colla de dies, allà, esperant que ens arribés el torn. Hi havia un galimaties que Déu n'hi do, perquè la gent de cada tren que arribava de València, com que no podia passar l'Ebre, es quedaven allà. N'hi havia a milers, entre homes, dones, criatures, soldats... de tot, hi havia. I també molt d'aldarull; no hi havia organització i tothom volia entrar a la barca, i queien o destorbaven. Allà, els oficials republicans, que no tenien poder ni res, perquè ja estaven vençuts, van organitzar-ho. Els oficials donaven un número a una cua, i quan et tocava presentaves el número i pujaves.

Els oficials republicans van aconseguir que es fessin viatges més ràpids i sense que prenguéssim mal ningú.

Vam arribar cap a casa caminant, no teníem ni un cèntim per a agafar el tramvia, no teníem res. Si el soldat cobrava 10 pessetes cada dia, el tinent 25, el capità 50, i així; per tant, entre el meu pare i jo portàvem un dineral, però no valia.

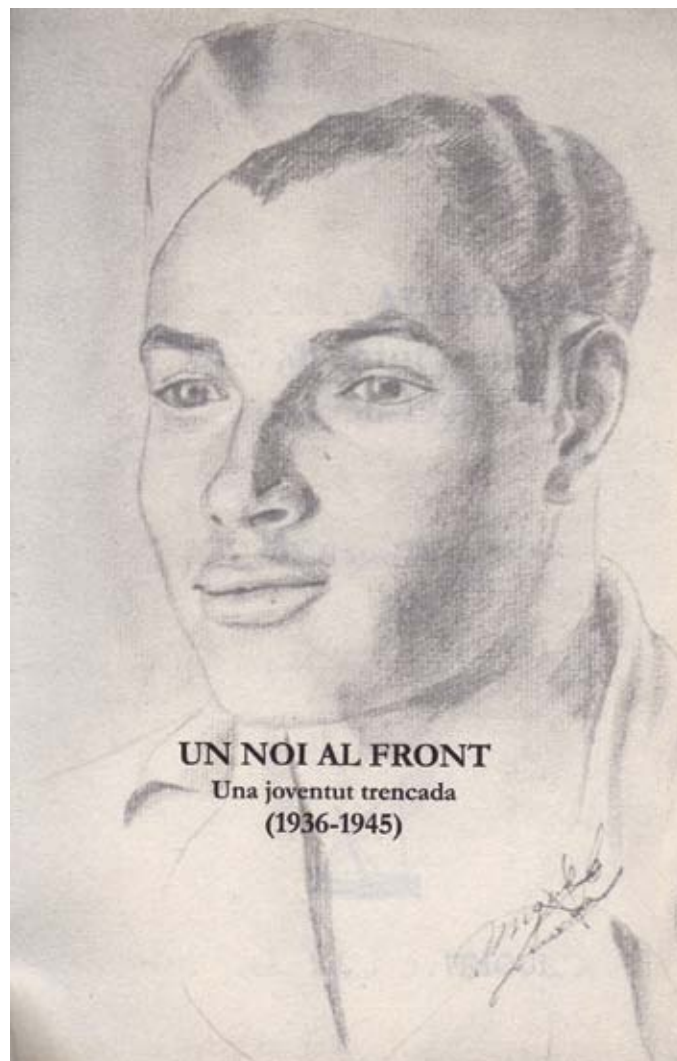
Vam arribar caminant al Guinardó, que és on vivíem abans de la guerra. Vam arribar a casa que ja era nit fosca. Vam trobar la família i vam començar a parlar de coses. Però estàvem cansats i vam anar a dormir, pensant que tindríem tot el temps del món per a explicar-ho. Cap al migdia encara no, ja va venir la policia per agafar-nos al meu pare i a mi. Ens van portar tres dies al calabós, fent-nos interrogatoris i bufetada aquí i allà. «I què volen que els diguem?», els dèiem. Si les preguntes que feien no eren de la Guerra! A veure, quina participació...? I a nosaltres ens van classificar com a «*rojos separatistas peligrosos*», jo tenia dinou anys llavors, i era «*muy peligroso*».

Al cap de vuit mesos d'estar a la presó Model, sense que tinguéssim cap judici ni res, vam sortir-ne, gràcies a un capellà de Sarrià, íntim amic del meu pare, que va moure fils; si no, ens hi hauríem podrit, allà. Fora d'allí, però, vam anar al camp de concentració, i allí havies de buscar algú que t'avalés, i si tenies un aval conforme, en sorties; altrament et quedaves allà esperant que es formessin batallons de treballadors (presoners) per a anar a La Línea de la Concepción (on s'estaven fent moltes fortificacions, com ara la Maginot, perquè s'esperaven que ataquessin per allà) o la línia del Pirineu. Qui tenia la sort d'anar a Catalunya, estava a la seva terra; però la majoria anaven a La Concepción, i molts batallons van anar al Valle de los Caídos per construir-lo. Els republicans que van morir allà es compten a centenars.

El meu pare i jo en sortir de la presó vam anar a parar al camp de concentració d'Horta. Allí hi havia dos camps de concentració. Un era on ara hi ha els salesians; era el camp de concentració de Sant Joan. I a dalt, on després hi va haver les Llars Mundet, hi havia el camp de concentració de Sant Jordi. Era un edifici en construcció, sense esglaons, ni portes, ni finestres. Hi havia només el bloc. Doncs allí hi va arribar a haver fins a 14.000 presoners.

Nosaltres vam ser retinguts, primer, al de Sant Joan; però després el van eliminar, perquè els salesians van reclamar la propietat, i vam passar tots a dalt. I, quan es va acabar, el meu pare i jo encara vam tenir la sort de poder aconseguir una destinació a oficines; ens ho van aconseguir entre el capellà del camp i l'alferes de farmàcia, i sort d'això, perquè jo allà també m'hi estava morint de diftèria. Hi havia un medicament que es deia Vegetalín que em va salvar de la mort, perquè l'alferes el va aconseguir per al meu pare, i així ens va salvar la vida a tots dos. Això va ser com un miracle, perquè allí s'hi anava morint la gent, i senzillament l'endemà se l'enduien i proud. Al meu pare, de fet, el metge li va dir que tenia sols dos dies de vida. I així em va salvar, em va tornar a donar la vida. Són uns records molt durs.

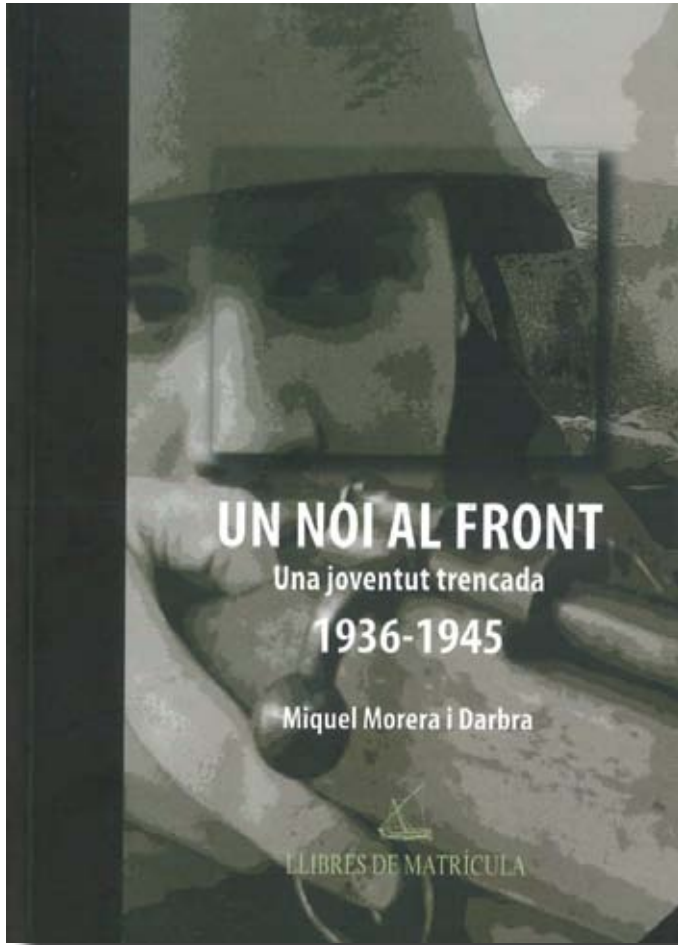
En acabar-se el camp de concentració d'Horta, van fer una forta expedició amb molts vagons i vam fer cap al camp de concentració de Reus, el d'Unamuno. Era ubicat a la plaça

Retrat de Miquel Morera i Darbra (extret del seu llibre), fet per un presoner català (Soldevila) al camp de Reus

de la Llibertat; era un quarter de cavalleria que estava mig enrunat. I d'allí ja en vam sortir en llibertat. Vam tornar a Barcelona, i al cap de vuit o deu dies em va venir la notificació, a mi, de l'Ajuntament de Sarrià, que m'havia de presentar per a fer el servei militar, i tornem-hi a ser. I com que, quan em vaig presentar a l'ajuntament, a la taula classificatòria de les lles hi havia un individu que era un pistolero de l'Únic, que li deien el Set Revòlvers de Sarrià —perquè se n'havia carregat tants com vulguis—, quan aquest va veure que jo contestava amb molta tranquil·litat, em va dir que era un fatxenda; aleshores els militars em van enviar a un batalló disciplinari. Això volia dir que havia sortit feia deu dies del camp de concentració i hi tornava a entrar per la mateixa porta, però com a soldat disciplinari, que encara era pitjor.

Tanmateix, allà jo hi tenia bona amistat, i hi havia tingut un passi i tot. Vaig trobar-hi el tinent. Quan em va veure que era format al pati, un company meu que era l'assistent del tinent em va fer un senyal, i se'n va anar corrents a buscar l'oficial i se'm va presentar allà i em va dir: «*¿Qué coño haces tú aquí? Coge tus cosas y vete a tu sitio.*» Hi havia una ferreteria al quarter, que és on teníem el taller el meu pare i jo. I em va dir que després l'anés a veure. Em

Llibre de Miquel Morera i Darbra

va preguntar pel meu pare i em va dir que em presentaria al comandant. L'endemà es veu que ja li havia donat el meu historial i el del meu pare, i em va donar un passí per a totes les hores. No sé si n'hi havia cap altre, de passí com aquest. Jo podia entrar i sortir quan em donés la gana. L'únic que no podia fer era entrar-hi menjar. I jo em posava una jaqueta o roba ampla i anava al costat mateix del camp, on hi havia un establiment que en dèiem Casa el Abuelo —que ara es diu Bar Tropical—, i allà em carregava de pans de figa, avellanes, ametlles, figues seques... Tot això em servia d'aliment i era molt barat; també en duia als companys. La informació ens l'anàvem passant per «ràdio macuto»; solament havia de vigilar un malparit soldat de lleva que era un escolta, que

devia voler guanyar galons i registrava tothom; però per «ràdio macuto» ja sabies quan hi havia l'individu aquest, ja que si et pescaven, per més que tinguessis amistat amb el tinent... A més, havia de guardar les formes.

Per què us va decidir a escriure *Un noi al front. Una joventut perduda (1936-1945)* [Llibres de Matrícula, Calafell 2010] per explicar totes aquelles vivències?

El que em va fer venir ganes d'escriure aquest llibre és el fet que ho inclou tot fins que em van deixar lliure per a poder fer vida civil. Al llibre no hi poso ni hi trec res que no sigui veritat. He anat esgratinyant. La memòria és com si fos un pou sense fons: com més vas furgant més vas trobant.

En Josep M. Solé i Sabaté, però, va ser qui em va burxar per a fer el llibre. Un bon dia em va trucar per dir-me que es preparava per a elaborar un llibre d'unes quantes persones de la Lleva del Biberó; els demanava que fessin un escrit d'un dels moments de la seva vida durant la Guerra, i volia reunir totes aquestes declaracions. Jo li vaig dir que sí. I li vaig dir que, de fet, ja el tenia escrit. Vaig agafar el primer tom que tenia escrit i l'hi vaig portar. Jo li vaig dir que en triés el que volgués. I em va dir que allò era un llibre, que era massa cosa.

Quan va escriure'l?

Entre l'any vuitanta i el vuitanta-u va ser quan vaig començar a fer visites per documentar-me, ja que tenia una situació més folgada. Fins a l'any vuitanta la lluita va ser diària per guanyar-me la vida. Però llavors em va interessar escriure totes aquestes vivències.

El llibre inclou il·lustracions i altres documents, com els mapes d'operacions diverses, la transcripció de la documentació de l'Archivo General Militar de Guadalajara i la llista de la Lleva del 41 dels sectors de Sarrià - Sant Gervasi i les Corts; això implica, a part del treball memorístic, un treball de camp. Us va ser difícil de fer-lo?

Això no és res. En podria escriure tres o quatre més, de llibres! De fet, en tinc dos toms més. Són una joia, perquè hi explico les arrels de tota la família. El meu nét en té tot l'escrit original.

Moltes gràcies per aquesta estona distesa, d'enorme i valuosa aportació històrica. ♦

